

הלכתא למעשה ולמשיחא בדף היומי

מסכת יומא

תוכן

- א. מה להלן באנא אף כאן באנא ... מה להלן בשם אף כאן בשם 1
- ב. והן עונין אחריו ... כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו אמר להם משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא אתם הבו גדל 3
- ג. בא לו למזרח העזרה לצפון המזבח הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו ושם שני שעירים וקלפי היתה שם ובה שני גורלות 3
- ד. המהלך לימין רבו הרי זה בור ... שלשה שהיו מהלכין בדרך הרב באמצע גדול בימינו וקטן משמאלו ... המהלך כנגד רבו הרי זה בור אחורי רבו הרי זה מגסי הרוח דמצדד אצדודי 4
- ה. גורלות של כל דבר ... שיהיו שוין שלא יעשה אחד של זהב ואחד של כסף אחד גדול ואחד קטן ... ריבה של זית ריבה של אגוז ריבה של אשכנז 5
- ו. בן קטין עשה שנים עשר דד לכיור ... כדי שיהיו שנים עשר אחיו הכהנים העוסקין בתמיד מקדשין ידיהן ורגליהן בבת אחת ... ואף הוא עשה מוכני לכיור ... גילגלא דהוה משקעא ליה 5
- ז. שחרית במילואו מקדש ידיו ורגליו מן העליון ערבית בירידתו מקדש ידיו ורגליו מן התחתון 6
- ח. הקורא את שמע שחרית עם אנשי משמר ואנשי מעמד לא יצא מפני שאנשי משמר משכימין ואנשי מעמד מאחרים 7
- ט. כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה ... באל"ף בי"ת 8

דף לז.

הלכה למעשה

א. מה להלן באנא אף כאן באנא ... מה להלן בשם אף כאן

בשם

כבר התבאר שכהן גדול¹ בוידוי ביום הכפורים אומר "אומר אנא השם חטאתי עויתי ופשעתי לפניך אנא השם כפר נא לחטאים ולעוונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי וכו' שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", וכן בכל וידוי מהן.

¹ רמב"ם הלכות עבודת יום הכיפורים פרק ב הלכה ו

הַנִּתְּנָה לַמַּעֲשֵׂה וּלְמַשִּׁיחָא בְּדֵף הַיּוֹמִי

מִסַּכְתָּ יוֹמָא

וכן כל השב מחטאו² על כל מצוות שבתורה בין עשה ובין לא תעשה³, מתודה ואומר "אנא השם⁴ חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה". וי"א⁵ שנוסח זה אינו אלא בידוי של יום הכפורים, אך השב מחטאו עיקר ודויו הוא שיאמר "אבל אני חטאתי עויתי פשעתי". וי"א⁶ שאף ביום הכפורים אין זה אלא ודויו של כהן גדול אבל שאר הקהל יאמרו "אבל אנחנו חטאנו עוינו פשענו" והיחיד יאמר "חטאתי עויתי פשעתי", וכן עיקר להלכה⁷.

וכשאומרים סדר העבודה ביום הכפורים לכו"ע מזכירים "אנא השם" וכו' כנוסח הכהן הגדול⁸.

² רמב"ם הלכות תשובה פרק א הלכה א, ועיין בא"ר סי' א שכתב בשם השל"ה "ופשוט דאם ידוע לו שעבר עבירה שחייבין עליו חטאת, כגון שנכשל בשונג בדבר שזדונו כרת באכילת חלב או חילול שבת או שנכשל בחמץ בפסח וכיוצא בו מהכריתות, יקרא פרשת חטאת ויאמר רבון וכו', ויכווין לשם אותו חטא. וכתב בשל"ה [שם ד"ה והנה מעתה] שיתוודה קודם קריאת הפרשה ויאמר, אנא השם חטאתי עויתי ופשעתי ונכשלתי בשונג ועשיתי חטא פלוני והנני שב וכו', וכחאי גוונא באשם תלוי וקרבן עולה ויורד כל אחד על חטאו" אמנם אפשר שרק בחטא שיש בו קורבן צ"ל "אנא" וכו' אך לשון הרמב"ם הוא על כל חטא. ועיין בעורה"ש או"ח תרב ביא לשון הרמב"ם

³ עי' ביראים סי' שס"ג דנפקא ליה וידוי על קרבן משום דבכלל כתיב בהו וכפר, למדנו מוכפר שבשעה שמביא קרבן יתודה ויתחנן שימחול לו יוצרנו דילפינן מכפר יום הכפורים, ומטעם זה ס"ל להיראים ז"ל בס"י קב"א דהא דצו חכמים שכל ישראל יתודו בין איש בין אשה ביוה"כ הוא תולדה למצות עשה דידויו כהן גדול ביוה"כ. וא"כ הרמב"ם לכאורה יליף לה מידויו כהן גדול דאמרו שם מנין שבאנא ושבשם, ואף על גב דזה דוקא היכא דכתיב וכפר והיינו בהבאת קרבן מ"מ ס"ל לרבנו דה"ה לכל המתודין, ובמדרש רבה ויקרא וכן בילקוט ישעיהו נ"ה הנוסח מודה אני את כל אשר עשיתי לפניך וכו' יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו שתמחול לי וכו' ולא הזכירו אנא. עבודת המלך ה' תשובה שם, ואע"ג בפ"ב ה"ח כתב שעיקר הוידוי אבל אנחנו חטאנו לך כדאיתא במס' יומא פ"ו שם הכונה אבל וכו' הוא השורש ועיקר הוידוי כי מי אשר לבבו נאטם ולא ירגיש עונו לא ישוב באמת ופה נאמר מהשב באמת ותכלית ידיעת חטאו להרים הרגשת לבבו ובושת יכסוהו על רוע מעשיו שם הכונה עיקר מה שהכל תלוי בו, ופה על תכלית הנאמר היוצא מהעיקר והתכלית וההתחלה שניהם עיקרים, וע"ז כתב וכל המרבה וכו'. ואשר לעיין כי בידוים הסדורים בתפילה מכנה"ג אין מענין הנאמר ואולי לחלק בין ודוי לרבים לוידוי ליחיד בזה. דברי ירמיה

⁴ ובמחזיק ברכה אורח חיים סימן קלא ס"ק ח בשם שו"ת אורח לצדיק א"ח סי' ד' ושם הסכמת הרבנים "בכל וידוי שמתודים צריך לומר בתחילתו אנא ה' אלוקיני ואלוקי אבותינו" וכו'

⁵ במנחת חינוך שסד

⁶ במנחת חינוך מצוה שסד אות א הקשה על הרמב"ם ביומא דפ"ז: מאי אומר ח"א אתה יודע כו' ומסקינן דוקא דלא אמר אבל אנחנו חטאנו אבל אם אמר אבל אנחנו חטאנו תו לא צריך כשמואל דכי מטא ש"ץ לאבל כו' קם מיקם ש"מ עיקר וידוי האי הוא ולא נזכר שם אנא ה' רק זה וידוי העיקרית ובאמת אי צריך אנא ה' מגו"ש וג"ש מעיקרי תורה היא ה' מזכיר אנא ה' חטאנו מכלל דס"ל דהגז"ש רק בידוי כה"ג ביה"כ אבל כל הוידוים א"צ להזכיר לא אנא ולא ה' וכ"כ הר"מ כאן פ"ב ה"ח הוידוי שנוהגים כל ישראל אבל אנחנו חטאנו והיא עיקר הוידוי א"כ למה כתב כאן לומר אנא ה' דמהש"ם ומהר"מ פ"ב מבואר דאף לכתחלה א"צ. וכעין זה הקשה בשו"ת וישפה הלכות תשובה כאן.

⁷ כ"כ ברמ"א תרוז סעיף ג "ועיקר הוידוי הוא אבל אנחנו חטאנו" ועיי"ש בנו"כ שהוסיפו "עוינו פשענו" ובשם השל"ה "אבל אנחנו ואבותינו" וכו' ז"ל המור או"ח תרכא ילפינן מקרא שוידוי של י"ה צ"ל בו אנא השם ובשו"ע או"ח תרכא ה, סדר הוידוי חטאתי, עויתי, פשעתי אולם אפשר שכונת השו"ע לומר רק את סדר הוידוי שקודם חטא ואח"כ עון וכו' כדעת חכמים לאפוקי מדעת ר"מ לעיל דף לו אבל לא נחית לומר את כל נוסח הוידוי וכן משמע בלבוש וכן קצת בשו"ע הרב שם.

⁸ מור ונו"כ תרכא

הלכתא למעשה ולמשיחא בדף היומי

מסכת יומא

הלכתא למשיחא

**ב. והן עונין אחריו ... כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו
אמר להם משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של
הקדוש ברוך הוא אתם הבו גדל**

כל הכהנים והעם העומדים⁹ בעזרה כשהיו שומעים את השם המפורש יוצא מפי כהן גדול בקדושה ובטהרה היו כורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שנאמר (דברים לב, ג) **כִּי שָׁם יִקְוֶה אֶקְרָא הָבוּ גָדֹל לְאֱלֹהֵינוּ**, אמר להם משה לישראל בשעה שאני מזכיר את השם של הקדוש ברוך הוא אתם הבו גדל¹⁰.

והכה"ג היה מכוין לגמור את השם כנגד המברכים ברוך שם וכו' כדי שתחול ברכת ישראל עם גמר הזכרת השם ואומר להם תטהרו, כלומר דהזכרת השם היה לפני תטהרו כדכתיב לפני ד' תטהרו, ולכן כשסיים את הזכרתו מיד סיים תטהרו כלומר שזכותו יתברך יעמוד לכם שתטהרו¹¹.
ובשלשת הוידויים היה מתכוין לגמור את השם כנגד המברכין ואומר להן תטהרו. ויבאר עוד להלן דף לט:

**ג. בא לו למזרח העזרה לצפון המזבח הסגן מימינו וראש
בית אב משמאלו ושם שני שעירים וקלפי היתה שם ובה
שני גורלות**

לאחר שהתודה על פרו בא לקיים מצות הגורלות המפורשות בתורה (פרשת אחרי מות מו, ח) ונתן אהרן על שני השעירים גורלות גורל אחד ליקנא וגורל אחד לעזאזל.

⁹ רמב"ם הלכות עבודת יום הכיפורים פרק ב הלכה ה – ו ערוך השולחן העתיד הלכות עבודת יום הכיפורים סימן קס סעיף ח

¹⁰ ובירושלמי שם איתא: הקרובים היו נופלים על פניהם הרחוקים היו אומרים ברוך שם וכו' אלו ואלו לא היו זזים משם עד שהיה מתעלם מהם זה שמי לעולם זה שמי לעלם, עכ"ל.

¹¹ מה שהקשה הרב מים חיים ז"ל דואמר להם תטהרו לא מצאו לא בבבלי ולא בירושלמי ובא בתוספתא דודאי מנוסח זה של סדר העבודה שיוסי בן יוסי כה"ג תיקנו כדאיתא בספרים יליף לה רבינו. בן ידיד

הַלְכַת לַמַּעֲשֵׂה וּלְמַשִּׁיחָא בַדָּף הַיּוֹמִי

מסכת יומא

והיכן מגריל, במזרח העזרה בצפון המזבח¹² מניחין שם הקלפי ומעמידין שם שני השעירים פניהם למערב ואחוריהן למזרח. וכהן גדול בא לשם והסגן מימינו וראש בית אב של אותו היום משמאלו¹³. ולא מימינו ומשמאלו בצדו ממש, אלא לאחוריו קצת, ושני השעירים לפניו אחד בימינו ואחד בשמאלו. וי"א¹⁴ שהעמידום בין האולם והמזבח בשבע אמות שהמזבח נכנס בצפון העזרה כמבואר לעיל דף לו. ולפי דעה זו היה גופם מונח בין דרום לצפון וראשם מעוקם למערב כמבואר לעיל לגבי פרו של כהן גדול בדף לה – לו.

הלכה למעשה

ד. המהלך לימין רבו הרי זה בור... שלשה שהיו מהלכין בדרך הרב באמצע גדול בימינו וקטן משמאלו... המהלך כנגד רבו הרי זה בור אחורי רבו הרי זה מגסי הרוח דמצדד אצדודי

לא יהלך בצדו של רבו או ת"ח¹⁵, אלא יתרחק לאחור רבו, במקצת. וגם כשהולך קצת מאחוריו המהלך לימין רבו או ת"ח הרי זה בור, וכל שכן היושב לימינו, (אם אין שני לשמאלו¹⁶). ולכן יקפיד תמיד שיהיה רבו לימינו. ולא יהא מכוון כנגד אחוריו, אלא יצדד עצמו לצד אחר. חוץ לד' אמות, הכל מותר.

שלשה שהיו מהלכים בדרך, הרב או הת"ח באמצע, הגדול לימין, והקטן לשמאל, ולא מימינו ומשמאלו בצדו ממש, אלא לאחוריו קצת. וכן

¹² הרמב"ם לשיטתו לעיל מובא לעיל דף לו שצפון היינו מכותל המזח מזרחה ובין האולם והמזבח לא חשיב צפון. אולם אפילו להסוברים לעיל שגם בין האולם והמזבח הוי צפון לא העמידום שם "דמפני שהיה עוד זמן רב קודם שחיתת השעיר וודויו עליו, להכי לא הכניסו השעירים ג"כ כפר בין האולם למזבח, מחשש גללים".

תפארת ישראל – יבין מסכת יומא פרק ג משנה ט, וכן נראה מדברי הר"ב שם

¹³ כאן היה צריך ללכת הסגן מימינו, מפני שצריך שיאמר לכוה"ג כשיעלה השם בימינו, הגבה ימינך, ובית אב צריך מה"ט להיות משמאלו, לומר לו כשיעלה השם בשמאלו, הגבה שמאלך, וכמבואר בדף לט וי"א משום דהולך עכשיו לכפר על הצבור על ידי השעיר, צריך להיות כמשרע"ה שאהרן וחור תמכו ידיו, וי"מ, משום שבא עכשיו למזרח העזרה בין העם, אינו ראוי שילך יחידי, ויפנו לו ב' אלו לפניו המקום.

¹⁴ דעת הלח"מ כאן. ועיין לעיל דף לו כל השיטות בזה.

¹⁵ שו"ע ונו"כ יו"ד רמב טז יז

¹⁶ ערך לחם שם

הלכתא למעשה ולמשיחא בדף היומי

מסכת יומא

כשיושבים יחדיו יהא הרב באמצע והגדול לימין והקטן לשמאל. ואם יושב לבדו עם רבו יישב לשמאל רבו ויהיה רבו לימינו.

הלכתא למשיחא

ה. גורלות של כל דבר ... שיהיו שוין שלא יעשה אחד של זהב ואחד של כסף אחד גדול ואחד קטן ... ריבה של זית ריבה של אגוז ריבה של אשכנז

שני הגורלות אחד כתוב עליו להשם ואחד כתוב עליו לעזאזל, והם כשרים מכל דבר בין מן העץ בין מן האבן בין מן המתכת, אבל לא יהיה אחד גדול ואחד קטן, אחד כסף ואחד זהב, אלא שניהם שוין, ושל עץ היו, ובבית שני עשו אותם של זהב¹⁷, ומניחין שני הגורלות בכלי אחד המחזיק שתי הידים כדי שיכניס שתי ידיו ולא יתכוין, וכלי זה חול הוא, ושל עץ היה וקלפי שמו.

ו. בן קטין עשה שנים עשר דד לכיור ... כדי שיהיו שנים עשר אחיו הכהנים העוסקין בתמיד מקדשין ידיהן ורגליהן בבת אחת ... ואף הוא עשה מוכני לכיור ... גילגלא דהוה משקעא ליה

הכיור¹⁸ היו לו שנים עשר דד כדי שיהיו כל הכהנים העוסקים בתמיד מקדשים ממנו כאחד, אף על פי שהיו י"ג כהנים, אותו שהיה שוחט לא היה צריך קידוש, שהשחיטה כשירה בזר ולא בעיא כהונה, הילכך לא בעיא קידוש¹⁹.

¹⁷ ותמחני שלא כתב כלשון המשנה שהיו של אשכנז והוא מין עץ, ואם שאין זה לעיכובא הלא גם של עץ אינו לעיכובא. ועוד בזה שכתב דבבית שני היו של זהב במשנה שם לא אמרה כן אלא שכה"ג אחד יהושע בן גמלא עשאן של זהב. ואולי ס"ל להרמב"ם דמזמן שזה הכהן הגדול עשאן של זהב אסור לשנותן לשל עץ דמעלין בקדש ולא מורידין, ולכן לא חש לכתוב של אשכנז כיון שנתבטלה, וכתב בבית שני של זהב כלומר מימי זה הכה"ג ואילך. וכן מפורש בירושלמי שם שאומר: אבדו מהו לעשות תחתיהן של זהב, כלומר אם אבדו השל זהב אם מחוייבין לעשות דווקא של זהב או אפילו של עץ, ואומר הירושלמי: ייבא כהדה שמעלין בקדש ולא מורידין ערוך השולחן העתיד הלכות עבודת יום הכיפורים סימן קס סעיף י – יג

¹⁸ רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ג הלכה יח

¹⁹ פסקי רי"ד

הַנִּתְּנָה לַמַּעֲשֶׂה וּלְמִשְׁחָא בְּדֵף הַיּוֹמִי

מִסַּכְתָּ יוֹמָא

וּמוֹכְנִי עָשׂוּ לוֹ שֶׁהַכִּיּוֹר מִכְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וּמִקֹּדֶשׁ, וְכָל דָּבָר שִׁיתְקַדֵּשׁ בְּכָלִי קֹדֶשׁ אִם לֹא נִפְסַל²⁰. י"א שֶׁהוּא כָּלִי סָבִיב הַכִּיּוֹר שִׁיְהִי בֵּה הַמִּים תְּמִיד, וְהִי שׁוֹתֵתִין מֵאוֹתוֹ מִים לַכִּיּוֹר²¹ וְאוֹתוֹ כָּלִי שֶׁל חוֹל הוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַמִּים שֶׁבֶה נִפְסָלִין בְּלִינָה. וְלַעֲתָ עֶרֶב הָיָה מִשְׁקַעִין אוֹתוֹ בְּגִלְגַּל תַּחַת הַכִּיּוֹר בְּכֵדִי שֶׁלֹּא יִהְיוּ שׁוֹתֵתִין מִמֶּנּוּ מִים לַכִּיּוֹר²², וַיִּפְסְלוּ בְּלִינָה בְּכִיּוֹר וְכֵדִי לְשֹׂאֹב אֶת הַמִּים דֶּרֶךְ נֶקֶב פְּנִימִי שְׁבו²³, וְלִמְחֹר בְּבִקָּר הָיָה מַעְלִין אוֹתוֹ מִמַּעַל לַכִּיּוֹר כְּדֵי לְקַדֵּשׁ.

וּי"א²⁴ שֶׁהַמוֹכְנִי אֵינוֹ מִקְבֵּל מִים אֵלֹא הוּא גִלְגַּל שֶׁהָיוּ קוֹשְׁרִים בּוֹ אֶת הַכִּיּוֹר בַּחֲבֵל וּמִשְׁקַעִין אוֹתוֹ הוּא וּמִימּוֹ בְּבוֹר הַעֲזֹרָה בְּעֶרֶב כְּדֵי שִׁיְהִי מִימּוֹ מַחוּבְּרִים וְלֹא יִפְסְלוּ בְּלִינָה.

ז. שַׁחֲרִית בְּמִלּוֹא מִקֹּדֶשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו מִן הָעֲלִיּוֹן עֶרְבִית בִּירִידָתוֹ מִקֹּדֶשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו מִן הַתַּחְתּוֹן

י"א שֶׁקֹּדֶם שֶׁעָשָׂה בֶּן קָטִין שְׁתֵּים עֶזְרָה בְּרוּזִים לַכִּיּוֹר בַּשַּׁחֲרִית, הָיוּ שְׁתֵּי בְרוּזִים אֶחָד לַמַּעֲלָה וְאֶחָד לַמַּטָּה, וְכִשְׁהִיָּה הַכִּיּוֹר בְּמִלּוֹא מִלָּא בְּמִים²⁵ הָיָה הַכֹּהֵן מִקֹּדֶשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו מִן הַבְּרוּז הָעֲלִיּוֹן, וְאֵילוֹ בַּעֲרִבִית, בִּירִידָתוֹ כֹּאֲשֶׁר יָרְדוּ הַמִּים מִתַּחַת לַגֹּבֶה הַבְּרוּז הָעֲלִיּוֹן, הָיָה מִקֹּדֶשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו מִן הַבְּרוּז הַתַּחְתּוֹן.

²⁰ וּבַחֲלֻכּוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ פָּרָק הַחֲלָכָה יָד כָּתֹב מִי כִיּוֹר נִפְסָלִין בְּלִינָה כִּמוֹ שֶׁבִּיאָרְנוּ, וְכִיצֵד הָיוּ עוֹשִׂין מִשְׁקַעִים אוֹתוֹ בְּמִי מִקּוֹה אוֹ בְּמַעֲיִין וְלִמְחֹר מַעְלִין אוֹתוֹ אוֹ מִמִּלְאִין אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם בְּבִקָּר. וְהַכּוֹנֵה כִּמוֹ שֶׁמִּבּוֹאֵר כֹּאֵן. אוֹלַם עֵיין בְּמַעֲשֶׂה רִקְחָ שֶׁהֵינּוּ יְכוּלִים לְפָרֵשׁ דְּלַעוֹלָם שֶׁרְבִינוּ מִפֶּרֶשׁ מוֹכְנִי הוּא כָּלִי שֶׁמְכִיל הַמִּים אֵלֹא דְּבִבִּיאַת מִקֹּדֶשׁ קָאִי אִקּוּדֶם עֲשִׂית מוֹכְנִי (וּמִמִּילָא צָרִיךְ לְשַׁקְעוֹ שֶׁלֹּא יִפְסַל בְּלִינָה) שֶׁהָרִי בֶּן קָטִין הוּא שֶׁעָשָׂא שֶׁלֹּא יִטְרִיחוּ לְהוֹרִיד הַכִּיּוֹר לְבוֹר אוֹ לְמִקְוֵה.

²¹ כִּמ"מ כָּתֹב וְכִשְׁהָיוּ רוּצִים הָיוּ פּוֹתְחִין פִּי אוֹתוֹ כָּלִי, אֲךָ לִפְי"ז יִקְשֶׁה אִמָּאִי הָיָה צָרִיךְ לְשַׁקֵּעַ אֶת הַכִּיּוֹר אוֹ אֶת הַמוֹכְנִי הָאֵל אֵין מִימּוֹ נִפְסָלִים בְּלִינָה וְכִשְׁרָצוּ פִתְחוּ. אֵל ע"כ הָיָה גַם כְּדֵי לְשֹׂאֹב.

²² הָרַם הַמּוֹרִיָּה בְּבִיאֹר דְּבִרֵי הַרְמַב"ם

²³ שֶׁהָיָה כָּלִי זֶה עֲגוּל כְּעֵין אוֹפֵן וְהָיָה חֲלוּל לְקַבֵּל הַמִּים וְהָיוּ מִשְׁקַעִין אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם בְּבִקָּר כְּדֵי לְשֹׂאֹב מִים דֶּרֶךְ הַנֶּקֶב הַפְּנִימִי שְׁבוּ וּמַעְלִין אוֹתוֹ וְסוֹתְמִין הַנֶּקֶב וּמַעְמִידִין נֶגֶד פִּי הַכִּיּוֹר לַמַּעֲלָה וּבְכָל פֶּעַם שֶׁהָיוּ רוּצִין לְקַדֵּשׁ הָיוּ פּוֹתְחִין אֶת הַנֶּקֶב שֶׁבְּמוֹכְנִי שִׁיְצוּקוֹ מִים לַכִּיּוֹר כְּפִי הַצּוּרֶךְ. וּבְבִקָּר הָיוּ מִסְבִּבִּין אוֹתוֹ בְּעֵינּוֹל (וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בִּירִיחוֹ מִמִּבּוֹאֵר פ"ג דְּתַמִּיד) כְּדֵי שִׁיבֵא מִקּוֹם הַחֲלוּל לְתוֹךְ הַמִּים וְהַנֶּקֶב פִּתּוּחַ שִׁיתְמַלֵּא מִקּוֹם הַחֲלוּל מִים וְסוֹתְמִין הַנֶּקֶב וּמַגְלִילִין כְּדֵי שִׁיְהִיָּה מִקּוֹם הַחֲלוּל לַמַּעֲלָה מִהַכִּיּוֹר. מִרְכַּבַּת הַמַּשְׁנָה. שֵׁם

²⁴ הַשְּׁנוֹת הָרַב"ד שֵׁם

²⁵ רַשִׁי"ש שִׁיחַ יִצְחָק. וְאִי קֶשֶׁה ל"ל תִּרְתִּי לַעֲשׂוֹת אֶחָד מִתַּחַת וְיְכוּלִים לְקַדֵּשׁ מִמֶּנּוּ אֶף בַּשַּׁחֲרִית י"ל מִשּׁוּם דִּהוּא דֶּרֶךְ כְּבוֹד כִּלְפֵי מַעֲלָה שִׁיְהֵא מִלָּא וְנִדְוֶשׁ ע"ד דְּאִיתָא בְּסוּכָה מ"ט ב' וְכֵן בְּכּוֹס בְּרַחֲמִי' תִּקְנוּ עַל כּוֹס מִלָּא וְכֵן בְּכִמָּה דְּבָרִים מִצִּינוּ וְלֹא הָיוּ יְכוּלִים לְמַלְאוֹתוֹ דִּהוּ הַמִּים שֶׁבְּתוֹכוֹ נִפְסָלִים בְּלִינָה וְאֵין רְשָׁאִים לְהַבִּיא מִים קִדּוּשִׁים לְבֵית הַפֶּסוֹל. אוֹלַם בְּתוֹסַפְתָּא דִּיוֹמָא רֵאִיתִי שֶׁכָּתוּב שֵׁם שֶׁמִּתְחַלֵּה הָיוּ שְׁנֵי כַּהֲנִים מִקֹּדֶשִׁין מִמֶּנּוּ כֹּאחֵד יַעוֹ"שׁ וְזֶה דִּלָּא כְּפִי הַנ"ל. הָרַם הַמּוֹרִיָּה

הַלְכַת לַמַּעֲשֵׂה וּלְמַשִּׁיחָא בְּדִף הַיּוֹמִי

מסכת יומא

וי"א²⁶ שבתחלה היה דד אחד למעלה ודד א' למטה וכשבא בן קטין הוסיף עשרה דדין והעליון הניחו מכוון למעלה באמצע הי"א התחתונים באופן שאין תחתיו מכוון שום דד מן האחד עשר ובשחרית שהיו י"ב כהנים מתעסקין בתמיד היו כולם מקדשין בבת אחת, אחד מהם מן העליון והאחד עשר מן האחד עשר דדין אשר היו קצת למטה ממנו²⁷, ובין הערבים שאין צריך לעבודת התמיד רק י"א כהנים היו כל הי"א מקדשין מן התחתונים שעדיין הכיור שם מלא מים מן סמוך לדדין התחתונים כמו אמה או פחות או יותר.

דף לז:

הלכה למעשה

ח. הקורא את שמע שחרית עם אנשי משמר ואנשי מעמד לא יצא מפני שאנשי משמר משכימין ואנשי מעמד מאחרים

בברכות דף ט: התבאר שזמן²⁸ קריאת שמע של שחרית, משיראה את חבירו שרגיל עמו קצת, ויכירנו. כמו אורה שמגיע לפעמים ברחוק ד' אמות, ויכירנו. אך מצוה מן המובחר קודם הנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפילה. שאם יתחיל לקרותה משיכיר את חבירו, יעבור זמן רב עד הנץ. ותפילת שמונה עשרה עיקר זמנה בנץ. וזוהי דעת הרשב"א והרא"ש.

אמנם יש דעות בראשונים שעיקר זמן קריאת שמע הוא סמוך להנץ החמה, שאז זמן קימה לרוב בני אדם.

ודעת הרמב"ם שזמן ק"ש הוא דוקא לפני הנץ. וזמן משיכיר או משיראה את חבירו נאמר רק לגבי תפילין.

ואם קראה משעלה עמוד השחר, אעפ"י שלא היה אנוס, יצא בדיעבד. כיון שמקצת אנשים קמים באותו הזמן וקרינן ביה ובקומך ובדיעבד העמידוהו על דין תורה. ואם קראה בלא ברכות יחזור לקרותה בזמנה עם הברכות²⁹.

²⁶ מלאכת שלמה מסכת יומא פרק ג משנה י

²⁷ שלא היה עליון גבוה מן התחתונים רק שיעור שיהיו המים למעלה הימנו כדי קדוש ידים ורגלים של אחד מהן המקדש שחרית מן הדד העליון הן חסר הן יתר

²⁸ שו"ע ונו"כ או"ח נח

²⁹ שו"ע ונו"כ או"ח נח ד

הַנִּכְתָּא לַמַּעֲשֵׂה וּלְמַשִּׁיחָא בְּדֵף הַיּוֹמִי

מסכת יומא

אבל אם הוא רגיל לעשות כן אמרו חכמים "הקורא עם אנשי משמר לא יצא" כלומר שקנסוהו שאפילו בדיעבד לא יצא, וצריך לחזור ולקרואה³⁰. אך אם הוא שעת הדחק אפילו רגיל מותר דמאי הו"ל למיעבד.

ולפיכך אפילו מי שאין באפשרותו להתפלל ותיקון, יקרא קריאת שמע בלבד סמוך לנץ החמה לצאת דעת ראשונים אלו³¹, אפילו אם אינו לבוש בטלית ותפילין, דעת הרמב"ם (פ"א מהל' ק"ש הי"א) שעיקר זמן ק"ש קודם הנץ החמה, ואינו רק לענין ד'מצוה מן המובחר', אלא מדינא כן הוא לכתחילה, ולאחר הנץ החמה זמנה רק בדיעבד ולא לכתחילה.

ברכות ק"ש לפניה ג"כ אין לומר קודם זמן משיכיר את חבירו³²

ובזמן "משיכיר" נאמרו דעות רבות יש אומרים שהוא 66 דקות לפני הנץ. וי"א כי לא נוכל ליתן זמן מוגבל, כי הכל לפי המקומות והזמנים³³. ויש שכתבו שהוא 52 דקות קודם הנץ החמה. וי"א שעה קודם הנץ החמה. וי"א 40 דקות³⁴.

ומנהג ארץ ישראל לנהוג שהוא שעה קודם הנץ³⁵ וראוי לנהוג לחומרא במקום האפשר שהוא 40 דקות קודם

ט. כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה ... באל"ף בי"ת

מותר לכתוב התורה כל חומש וחומש בפני עצמו ואין בהן קדושת ספר תורה³⁶, ויש מי שאומר שהם כס"ת לכל דבריהם, אלא שאין קורין בהם בצבור. לא יכתוב מגילה³⁷ בפני עצמה שיהיו בה פרשיות. ואין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה, ואם דעתו להשלימה לחומש, מותר. ויש מתירים³⁸ מותר משום עת לעשות לה' הפרו תורתך שהרי אין הכל יודעים בעל פה ואין לכל העולם חומשים בבית הכנסת ויבואו לידי ביטול ק"ש ותפלה וכך המנהג פשוט בכל המדינות.

אין לרקום פסוקים על הטלית או הפרוכת וכן אין לכתוב פסוקים על כותל בית הכנסת³⁹.

³⁰ בסף משנה ק"ש א, יב מ"ב שם יט

³¹ בשו"ע הרב (סעי' ד')

³² ועיקר סוגית זמן ברכות ק"ש יבואר להלן דף י"א

³³ דעוה ראשונה הא דעת הפמ"ג סי' נח ודעה שניה דעת הכף החיים שם מובא בשו"ת מנח"י ח"ט, ט
³⁴ כל דעות אלו מובאות בעולת תמיד לר' שמואל הומינר פ"ב ובמ"ב יצחק יקרא (יה ס"ק ט) כתב מו"ר אביגדור נבנצאל שליט"א שדעת הגרש"ז אורבך שהוא פחות מחימישים דקות לפני הנץ החמה ובספר יוסף (או"ח סי' ד) כתב בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל להחמיר שהוא 30 דקות קודם הנץ

³⁵ הגר"מ טוקצינסקי בספר ארץ ישראל ח"א סי' ב אות ד'

³⁶ כלומר אם דבק תורה עם נביאים וכתובים אין קדושתם כקדושת ס"ת דכל יתר כחסר דמי. ש"ך ס"ק ב

³⁷ יו"ד ונו"כ רפג א ב

³⁸ ש"ך ט"ז כשיטת הרי"ף

³⁹ ט"ז ופ"ת שם

הַכְּתָבָה לַמַּעֲשֵׂה וּלְמַשִּׁיחָא בְּדֵף הַיּוֹמִי

מִסַּכְתָּ יוֹמָא

וכל זה בכתיבת סת"ם על קלף בצורה הכשרה לספר תורה אך אם מחסר או מיותר אותיות או שאינו כותב בכתיבה אשורית כתיבת סת"ם אין איסור כלל⁴⁰

יש נוהגים לכתוב פרשת פיטום הקטורת והברייתא שלה על קלף או גויל בכתב אשורי, כמו בספר תורה, וקוראים בה בכל יום, והיא סגולה לפרנסה. אולם י"א שלכתחלה אין לכתוב פרשת הקטורת על קלף בפני עצמו, אך אם עברו וכתבו זאת על קלף, מותר לקרוא בזה. וכן מותר לכתוב פרשת הקטורת כל ג' תיבות בשורה אחת. ויש מתירים⁴¹ אף לכתחילה.

נהגו⁴² לכתוב פסוק שויתי ה' וגו' על עמוד השליח העבור, ואין בזה איסור. ומה שנהגו בכמה קהלות בימי החגים, לתלות על כתלי בית הכנסת פסוקים, כמו ביום הכפורים "כי קדוש היום לאדונינו" (נחמיה ה, י), או "כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'", והוא מנהג קבוע מאבותיהם נוחי נפש, אף שיש להם על מה לסמוך, מכל מקום לכתחלה יש להורות שלא לעשות. ואם הדבר נעשה על ידי צילום אין בזה חשש.

אותם הכותבים על קופות של צדקה "ציון במשפט תפדה ושביה בעדקה", וכיו"ב, אין למחות בידם. וכן מה שכותבים הפסוק או בשער בית הכנסת "זה השער לה' צדיקים יבואו בו". או "מה טובו אהליך", או "פתחו שערים", ופסוק "ויירא ויאמר מה נורא", וגם "למנצח בנגינות מזמור שיר" בצורת המנורה, ומסביב לה פסוקי תורה ונביאים, וכן בשטרי הכתובה כותבים פסוקים לסימן טוב והצלחה, בכל אלה אין לבטל המנהג.

⁴⁰ פ"ת שם ס"ק ב

⁴¹ בתשובות והנהגות כרך ד סימן יח נראה לחלק דלא דמי להא דאין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה, דהתם אסור, שלא צריך מכתב אשורית ובקלף ובקדושה, וכן הפסוקים על הכותל אין בזה שום צורך כלל, אבל כאן שגדולי עולם זצ"ל מעידים שמביא הצלחה ועושר כשנכתב בכתב אשורית בדיו ובקלף נראה שמותר, דאנן קיימא לן בהרי"ף דמשום עת לעשות מותר בכל ענין וכמובא בפת"ש, ומסתברא שבזמננו לפני המצאת הדפוס היו אצלם סידורים ובודאי כתבו פסוקים לבד כפי הנהוג אף שאינו ס"ת, שבמקום צורך התיירו. וביותר נראה דעד כאן לא נאסר לכתוב בקלף כשכוונתו להתלמד בו אלא כשאין ניכר בקלף לצורך מה נכתב, דכיון דנכתב בכתבי הקודש ואין בדעתו להשלימו לחומש אסור, אבל בג"ד דכותבין עם פרשת הקטורת שבתורה גם את המשניות והברייתות על קטורת, הלוא מוכח מתוכו שלא נכתב בכתבי קודש, אלא לסגולה לבד ואין בזה איסור, ואתי שפיר המנהג לכתוב פרשת הקטורת דכיון שסגולתה רבה מאד הוי צורך, ואיתנהי בהרחבת ההיתר דעת לעשות וגו', וכ"ש כשמצורף ברייתות דמעיך הדין לא נאסר. ואם כנים דברינו א"ש מה שנהגו לכתוב "ת"ר פיטום הקטורת כיצד" וכו', ולכאורה למה לן לכתוב דברים שבע"פ שעיך המצוה היא בע"פ ואסור בכתב ורק משום עת לעשות לה' התיירו, והיה ראוי לכתוב בקלף רק הפסוקים, אכן לפמ"ש בכתיבת הברייתא דוקא ניכר ומוכח שאינו פרשה דכתבי קודש, ומשום ה"ט צירפו הברייתא עמו.

⁴² שו"ת יביע אומר חלק ט – יורה דעה סימן כג, ילקוט יוסף השכמת הבוקר סימן א – מהלכות השכמת הבוקר סעיף מא